

MordvinM. *af*, *aš* 'nem; nincs'.

Tudomásom szerint a manapság Oroszországban a különböző finnugor nyelveken megjelent cirillbetűs könyveket a nyelvtudomány számára értéktelennek tartják. Kétségtelen, hogy nem szabad az ezekben felmerülő szók után rögtön két kézzel kapnunk, mert nyomdahibával is lehet dolgunk; de az is bizonyos, hogy ha egy eddig ismeretlen szóra már három vagy esetleg több azonos adatnak jutottunk birtokába, a szót már hitelesnek kell tartanunk. Néhány évvel ezelőtt nagy igyekezettel gyűjtögettem a moksamordvin nyelvű cirillbetűs nyomtatványokat, s egyre nagyobb örömmel céduláztattam ki, mert egyre több ismeretlen s kétségtelenül finnugor vagy nagyon érdekes tatár és csuvas eredetű szóra bukkan-tam. A cirillbetűs kiadványok, — a kellő óvatosságról soha meg nem feledkezve — bizony, rendkívül értékesek a nyelvtudomány számára — addig, míg a nyelvrokonainkhoz vezető utak sorompóit fel nem nyitják a tanulni és tudni vágyók előtt.

Annak bizonyításául, hogy a cirillbetűs könyvek is felhasználhatók, megkísérlem a könyveimben talált adatok alapján két moksamordvin szónak, a tagadó *af* és *aš*-nak magyarázataát.

E két szót legutóbb KLEMM magyarázta. Szerinte az *af* az *a*- (vö. mdE. *a*, *at*) tagadó igéből való fgr. $*-p \sim *-β$ (mdM. *-f*) deverbális névszóképzővel (NyK. XLVIII, 386). Az *aš* pedig szerinte $*a-ašt-k$ -ból való, vö. mdE. *aštoms* 'leben, sein, sich befinden', s a $*-k$ végzet a fgr. $*-k \sim *-γ$ igenévképző folytatója; ugyanilyen keletkezésű KLEMM szerint az *ajáš* (= *aš*) is, hézagöltő *-j*-hanggal (Uo. 399).

Az *ajáš* szóalakkal könnyen végezhetünk. Nemcsak *ajáš* van a mdM.-ban, hanem *ajaf* (= *af*) is: *Tazuft ili ajaf?* 'Egészségesek-e vagy nem?' *Fke latsot ili ajaf?* 'Egyformák-e vagy nem?' *Keda ajaf, Bolagakaj, avardan.* 'Hogyne sírnék (tkp. hogyan nem sírck), Bolaga néném'. Ennek az *aj*-nak eredetére világot vetnek a következő kifejezések: *Aj-af, is vatš!* 'Ó nem, nem éhezett!' *Ajaf, sindejst äravi kemoňasta lezdoms.* 'Ó nem, nekik keményen kell segíteniük.' Az *aj* a mdM.-ban indulatszó s jelentése 'ó, jaj': *Aj, narmon, narmon, šatušišaj narmon!* 'Ó madár, madár, kósza madár!'

(Népdal.) *Mes-aj taftama pák af mazi šis?* 'Jaj, miért ilyen nagyon nem szép a nap?' *Ox-aj avakaj, ox-aj tađakaj!* 'Ó jaj, anyám, ó jaj, anyám!' Az *ajaf, ajaš* szók *-j-* hangja tehát nem hézagöltő hang, hanem a két szót így kell elemeznünk: *aj af, aj aš* 'ó (jaj) nem, ó (jaj) nincs.' S ez az *aj* indulatszó éppen úgy hozzátapadt az *af, aš* szókhoz, mint pl. a magyar *jaj* indulatszó is a *veszék* szóhoz (*jajveszék, jajveszékkel*).

Ily módon csupán az *af* és *aš* szók eredetét kell megkeresnünk. Alapszavuk kétségtelenül az *a-* (mdE. *a*) tagadó szó. Merészségnek tartom azt állítani, hogy ez a tagadó szó ige, hiszen sem PAASONEN Chrestomathiájában, sem JEVSZEJJEV nyelvtanában nem találók adatot arra, hogy ez az *a-* (*a*) tagadó szó igei személyragokat kapna.

Mínt hogy az *a-* (*a*) nem ige, az *af -f* végzete sem lehet deverbális névszóképző. Az *-f* elemet tehát másképen kell magyaráznunk.

A mdM. *f'k'ε* 'egy' számnév *-k'ε* végzete képző, mégpedig minden bizonnyal kicsinyítő képző. Ez a *f'*- illetve a palatális *-k'ε* képző nélkül *f-* alapszó igen gyakran előfordul más szóval egybeejtve és egybeírva. Pl. *flanks* (постоянно¹⁾) 'állandóan' < *f'k'ε lanks* 'egy felületre': *Ate, konañ flanks seredixt pejnza*. 'Egy öreg, akinek állandóan fájnak a fogai'. | *flatsa* (одинаково, однообразно) 'egyformán' < *f'k'ε latsa* 'egy módon': *Af flatsa azsaž ša vajgalkst* 'nem egyformán mondják ki ezt a hangot'. | *fulu* (valda) 'mindig' < *f'k'ε alu* 'egy aljra, egy alapra': *Karmañderej fulu moksžaržan rabotnekneñ noldama, to . . .* 'Ha mindig a mordvin munkásokat fogja átbozsátani, akkor . . .' | *fastsa* (marsa) 'együtt' < *f'k'ε vastsa* 'egy helyben': *Kooperatsieš — sitsü fastsa rabotamaš, kiđa lama lomatt rabotaxt fastsa, fka tev lanksa*. 'A kooperáció — ez együtt munkálkodás, amikor sok ember együtt, egy munkán dolgozik'. És így tovább. Több adatot tudok arra is, hogy 'egymást' a mdM.-ban nemcsak *fkařkän* (o: *f'k'εřk'ēñ*, tkp. 'egy az egyet'), hanem *fäřkän* (o: *f'εřk'ēñ*) is. 'Egy is' vagy (tagadó szóval) 'egy sem' igen ritkán *fkevok* (o: *f'k'εvök*), sokkal sűrűbben fordul elő a *fkařok* szóalak. 'Egyenlők, egyformák' nem *f'kat*, hanem *fkat*. Ez adatokból nyilvánvaló, hogy a *f'k'ε* *f'*-je azért palatalizált, mert a palatális *-k'ε* képző van hozzáfűggesztve. Ez a *-k'ε* képző is lehet azon-

¹⁾ Ebben és a következő példákban a zárójelbe tett orosz vagy mdM. szók a szövegek szerzőinek magyarázatai.

ban *-ka*, s mélyhangú szóval összetéve sem *f'*-, hanem csupán *f*-a szó töve. Ha mármost az *af* tagadó szó *-f* elemét ezzel a mdM. 'egy' jelentésű szótóval azonosítjuk, akkor azt kell mondanunk, hogy a mdM. *af* tagadó szó eredeti jelentése 'nem egy' volt. Ezzel a megállapítással nem járunk merőben új úton, hiszen köztudomású, hogy a latin *non* is *ne oinum* 'nem egy'-ből keletkezett, a német *nein* is eredetileg 'nicht eines' jelentésű. (L. KLUGE, EtWb⁷. 329.).

Mint hogy az *aš* (*ajaš*) szóalakra több *aš* (*ajaš*) adatot ismerek, s mint hogy a tagadó igeragozásban *ašən*-féle alakok is vannak, kétségtelen, hogy az *aš* (*ajaš*) végén magashangú magánhangzó volt. Ez a magánhangzó pedig nem lehetett más mint *-i* (hiszen *ašizme*, *ašišť*-féle tagadó igealakokat is nagy számmal tudnék idézni), úgy hogy az *aš* (*ajaš*) eredetileg így hangzott: **a-ši* (**aj a-ši*). Ez a *ši* pedig azonos a mdM. *ši* 'nap' szóval, melynek azonban tudvalevőleg '-ság, -ség' jelentése is van (*šumbraši* 'egészség', *kudši* 'gazdaság'). Az *aš* (*ajaš*) eredeti jelentése e szerint 'nemség.' Mostmár világos, hogy miért *ašəl* az *aš* mult ideje (tehát névszókhöz járuló *-l* multidő-képzővel) és nem *ašs* vagy *ašəs* (tehát igékhez járuló *-s* multidő-képzővel). Azért, mert az *aš* (*ajaš*) éppen úgy mint az *af* (*ajaf*) olyan összetétel, melynek utótagja névszó.

JUHÁSZ JENŐ.